

Ситуації в Україні в часи перебудови у Д. Саттера присвячено окремий розділ, що вже вирізняє її з-поміж інших радянських республік, яким присвячено лише декілька абзаців. З огляду на те, що Україна, на відміну від країн Балтії, Грузії, Вірменії чи Молдови, не була осередком опору союзному центру, це видається прикметним. Вочевидь, Д. Саттер є прибічником думки, що доля Радянського Союзу залежала від вибору України.

Ставлення Заходу до українського питання після Другої світової війни було доволі скептичним. У Директиві Ради національної безпеки США NSC № 20/1 від 18 серпня 1948 р. зазначалося: "Хоча українці й були важливим та специфічним елементом в Російській імперії, вони ніяк не проявили себе як "нація", здатна успішно розв'язувати питання незалежності..." [19, с. 385]. Те, що за 50 років ці погляди не зазнали суттєвих змін, засвідчила промова Дж. Буша-старшого у Верховній Раді УРСР, відома як "курча по-київськи".

На відсутність в Україні національно-визвольної боротьби вказував й О. Субтельний [17, с. 66]. Щоправда, окремі західні дослідники вбачали в національних рухах в СРСР аналог визвольних рухів, які в 1917–1918 рр. сприяли розпадові імперської Росії [21; 22].

Сам М. Горбачов визнав, що перебудова "буквально виплеснула" на поверхню суспільного життя безліч проблем у сфері міжнародних відносин [7, с. 14]. Щоправда, А. Каппелер вважає, що перший Президент СРСР "певний час не надавав належного значення вибухонебезпечності національно-визвольних рухів" [10, с. 292].

Д. Саттер, як і більшість західних дослідників, вважає Україну розколотою. Для нього лінія розколу проходила між трьома західними областями, де на виборах 1990 р. перемогла опозиція, та рештою України, яка виявилась лояльною до Компартії [16, с. 346]. Для С. Хантінгтона ця лінія розколу проходить між регіонами, де на президентських виборах 1994 р. більшість голосів отримав Л. Кравчук, та регіонами, що підтримали Л. Кучму [5, с. 204]. Вибори 2004, 2006 та 2007 рр. вочевидь дадуть змогу низці інших західних дослідників підкоригувати лінії розколу та навіть бравурно заявити, що західна цивілізація рухається на Схід.

Як і більшість дослідників, Д. Саттер вважає, що в Україні процес перебудови йшов повільно через опір партійного керівництва на чолі з В. Щербицьким. На підтвердження консерватизму українських партійців він навів фрагмент виступу першого секретаря ЦК КПУ С. Гуренка на квітневому Пленумі ЦК КПРС 1991 р.: "Люди з гіркотою помічають, що за останні роки країні було завдано таких збитків, яких не завдали б навіть вороги. Економіку зруйновано, суспільство розколоте, і більшість людей живе за межею бідності. Безробіття, страйки, криваві міжетнічні конфлікти – все це стало реальністю" [16, с. 86].

На думку Д. Саттера, важливими складовими формування ідеологічних засад незалежності України стали Чорнобильська катастрофа й антиросійські настрої. Гласність, оприлюднення подробиць русифікації

та штучного голоду сприяли тому, що багато українців прийшли до висновку, що їхня країна – не "братня республіка", а пригноблена країна [16, с. 335].

Щоправда, до серпневого путчу 1991 р. ідея незалежності України, на думку журналіста, повністю підтримувалася лише мешканцями Західної України. Путч показав українцям безсилля перед Москвою, що сприяло поширенню незалежницьких настроїв [16, с. 355]. Водночас, після провалу путчу в Україні спостерігався сплеск антиросійських настроїв і навіть "націоналістична реакція" [16, с. 346, 356].

Голосування комуністів за незалежність України Д. Саттер пояснює бажанням дистанціюватись від Росії, де було заборонено діяльність Компартії, та зберегти владу [16, с. 334]. Тобто "група 239" та "Народна рада", підтримавши незалежність, мали різні цілі: "Націоналісти вірили, що нарешті досягли своєї мети отримати незалежну Україну, а комуністи вірили, що уникли катастрофи і зможуть врятувати свої позиції в новій Україні" [16, с. 335].

Отже, Девід Саттер подав типовий погляд представника Західної цивілізації та перебудову в СРСР, його розвал та утворення на його уламках незалежних держав, у тому числі й України. Намагаючись бути об'єктивним, він подав чимало цінних зауважень щодо радянського життя, але цивілізаційний бар'єр завадив йому глибше зрозуміти внутрішні процеси функціонування радянської системи та причини її краху.

- 1 Аслунд А. Розбудова капіталізму. Економічні перетворення у країнах колишнього радянського блоку / Пер. з англ. – К., 2003.
- 2 Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.) / Серія "Україна крізь віки". – Т. 13. – К., 1999.
- 3 Бойко О. Д. Феномен перебудови: причини, суть, наслідки // Сучасність. – 2002. – № 6. – С. 84–91.
- 4 Вудфорд Б. Признание шефа разведки. – М., 1990.
- 5 Гантінгтон Семюел П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / пер. з англ. – Львів, 2006.
- 6 Горбачов М. С. Перебудова і нове мислення для нашої країни і для всього світу. – К., 1988.
- 7 Горбачов М. С. Перебудова – партія – соціалізм: Промова у Києві на пленумі ЦК Компартії України, 28 верес. 1989 р. – К., 1989.
- 8 Государство Российское: Власть и общество с древнейших времен до наших дней. Сб. документов / Под ред. Ю. С. Кукушкина. – М., 1996.
- 9 Грач Л. И. Украина после Кучмы. – К., 2005.
- 10 Каппелер А. Росія як політична імперія: Виникнення. Історія. Розпад / пер. з нім. Х. Назаркевич, наук. ред. М. Крикун. – Львів, 2005.
- 11 Кара-Мурза С. Г. Антисоветский проект. – М., 2002.
- 12 Короткий оксфордський політичний словник / За ред. І. Макліна, А. Макмілана; Пер. з англ. – К., 2006.
- 13 Курганян С. Е., Аутеншлюс Б. Г., Гончаров П. С. и др. Постперестройка: концептуальная модель развития нашего общества, политических партий и общественных организаций. – М., 1990.
- 14 Литвин В. М. Україна на межі тисячоліть (1991–2000 рр.) / Серія "Україна крізь віки". – Т. 14. – К., 2000.
- 15 "Перестройка": двадцать лет спустя // День. – 2005. – № 73, 23 апр.
- 16 Саттер Д. Век безумия. Распад и падение Советского союза / пер. с англ. – М., 2005.
- 17 Субтельний О. Розпад імперії та утворення національних держав: випадок України / Пер. з англ. Ю. Петрусь // Сучасність. – 1994. – № 12. – С. 65–72.
- 18 Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / пер. с англ. М. Б. Левина. – М., 2005.
- 19 Шевякин А. П. Загадка гибели СССР. История заговора и предательства. – М., 2004.
- 20 Dobbs Michael. Down with Big Brother: The End of the Soviet Empire. New York 1997.
- 21 Simon G. Die nationale Frage – Motor oder Bremse der Perestrojka // Umbau des Sowjetsystems: Sieben Aspekte eines Experiments. – Stuttgart–Bonn, 1990. – С. 80–110.
- 22 Simon G. Die Nationalbewegungen und das Ende Sowjetsystems // Osteuropa. – 1991. – № 41. – С. 774–790.

Надійшла до редколегії 09.03.09

Є. Магда, канд. політ. наук

ТЕНДЕНЦІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ БЛИЗЬКОСХІДНОЇ ПОЛІТИКИ США ПІСЛЯ ОБРАННЯ ПРЕЗИДЕНТОМ Б. ОБАМИ

У статті йдеться про зміни в американській політиці щодо регіону Близького Сходу з приходом в Білий дім 44-го президента США Барака Обами. Проаналізовано основні напрями близькосхідної політики Сполучених Штатів та зміни в них за нової адміністрації. Здійснено аналіз нових американських ініціатив в регіоні.

The article deals with changes in the American Middle East policy with appearing of the 44th president Barak Obama in the White house. The main directions of the Middle East policy of the United States and new changes in it are being analyzed. Analyses towards the main American initiatives in the region.

З приходом до влади в Сполучених Штатах Америки президента Барака Хусейна Обами політика Вашингтона

на Близькому Сході почала зазнавати суттєвої корекції. Це спричинено тим фактом, що американська адміністрація

ція і надалі розглядає Близький Схід як один з пріоритетних регіонів для своєї зовнішньої політики, тому докладає значних зусиль для утримання його під своїм впливом.

Мета даної статті – проаналізувати зміни, що з'явилися у зовнішній політиці США відносно регіону Близького Сходу та проблем в ньому з приходом до влади 44-го президента Сполучених Штатів Барака Хусейна Обами та його адміністрації. Оскільки вплив США є одним з визначальних чинників розвитку процесів на Близькому Сході, виявлені зміни в американській політиці сприятимуть більш точному прогнозуванню подальшого розвитку процесів як в близькосхідному регіоні, так і у важливих питаннях міжнародної політики, які тісно пов'язані з ситуацією там.

Новий курс Б. Обами щодо ізраїльсько-палестинського врегулювання

Аналізуючи зміни в близькосхідному курсі американської зовнішньої політики варто відзначити, що ключовим питанням залишається процес ізраїльсько-палестинського врегулювання. Передусім, Б.Обама зробив чіткий акцент на тому, що основною умовою встановлення міцного миру на Близькому Сході є створення Палестинської держави. Хоча цей принцип було зафіксовано в "Дорожніх картах", підписаних за минулих президентів, Б.Обама виокремив його виразніше за попередників.

Іншим принциповим моментом його підходу до ситуації на Близькому Сході стала жорстка позиція щодо ізраїльських поселень на Західному березі. Зокрема, президент США заявив, що "будівництво поселень повинно бути призупинено, щоб ми могли рухатись далі" і послідовно доводив таке бачення під час переговорів з ізраїльським керівництвом на чолі з обраним на початку 2009 р. прем'єр-міністром Б.Нетаньягу [14].

Певний тиск на Ізраїль з боку США спостерігався і в інших аспектах співробітництва Вашингтону з близькосхідними країнами. Наприклад, Сполучені Штати вперше порушили питання про ізраїльську ядерну зброю, закличавши ізраїльське керівництво заявити про свій ядерний арсенал і ліквідувати його. Крім того, під час зустрічей Б.Обами і Б.Нетаньягу американський лідер неофіційно відмовився дати "зелене світло" на застосування сили проти Ірану і навіть на можливість її застосування, усвідомлюючи, що такий розвиток подій може призвести до некерованого хаосу на всьому просторі Близького Сходу [13]. Згадані елементи корекції американського курсу щодо близькосхідного регіону дали можливість експертам стверджувати, що надалі Вашингтон не підтримуватиме автоматично будь-які дії Ізраїлю щодо сторін конфлікту.

Поява жорсткішої тональності в американській зовнішній політиці щодо Близького Сходу примусила й ізраїльського прем'єр-міністра Б.Нетаньягу піти на певні поступки. Зокрема, йому довелося відійти від своєї позиції, яку він захищав під час виборів (недопущення створення окремої Палестинської держави). Водночас, ізраїльський прем'єр-міністр висунув американським партнерам низку вимог. Палестинці, підкреслив Б.Нетаньягу, повинні не просто визнати Ізраїль, а й визнати його "як національну державу єврейського народу". Крім того, прем'єр акцентував на тому, що "Палестинська держава повинна бути демілітаризованою, для недопущення появи другого Ірану на кордоні з Ізраїлем" [4].

Відносно поселень на палестинських територіях, ізраїльська сторона пообіцяла демонтувати частину з них, які вона кваліфікувала як "незаконні". Разом з тим Б.Нетаньягу підтвердив свою жорстку позицію стосовно статусу Єрусалиму. Він заявив, що місто є "споконвічною столицею єврейського народу, об'єднаним містом, яке ніколи не буде розділене" [10]. В цьому контексті деякі ізраїльські експерти відзначають, що Б.Нетаньягу має власний план щодо дій Ізраїлю в даному питанні.

Він полягає у встановленні повного ізраїльського контролю над всією країною від Середземного моря до річки Йордан. Відсутність обмежень на розширення єврейських поселень. Обмежене самоуправління для палестинських анклавів з високою концентрацією палестинського населення. Весь Єрусалим повинен залишатися частиною Ізраїлю. До того ж, палестинські біженці не повинні повертатися на ізраїльські території [9].

Прогнозовано негативною виявилась реакція арабського світу на нинішню позицію ізраїльського прем'єр-міністра. Як заявив 15 червня 2009 р. прес-секретар голови Палестинської національної адміністрації (ПНА) Н.Абу-Рудейна, "погляди Нетаньягу саботують всі ініціативи, паралізують всі докладені зусилля і кидають виклик позиціям палестинців, арабів і американців". У свою чергу голова ПНА М.Аббас обумовив відновлення переговорів з Ізраїлем призупиненням поселенської активності, в той час як президент Єгипту Х.Мубарак підкреслив 15 червня 2009 р., що "заклик визнати Ізраїль як єврейську державу... руйнує всі можливості для досягнення миру" [9].

Зрештою, Ісламський рух спротиву (ХАМАС) вважає, що програма Б.Нетаньягу "відображає ідеологію расизму і екстремізму і повністю ігнорує права палестинців". 25 червня 2009 року на засіданні Ради Ліги арабських держав (ЛАД) на рівні міністрів закордонних справ була вироблена загальноарабська позиція, у відповідності до якої відновлення мирного процесу пов'язується з "повним призупиненням всієї поселенської активності, в тому числі і в Східному Єрусалимі, а також гарантіями того, що єврейська держава дотримуватиметься виконання досягнутих раніше домовленостей з палестинцями" [2].

За такої ситуації Б.Обама виявився перед непростим вибором – або піти на поступки Б.Нетаньягу, ризикуючи власною репутацією "чесного брокера", але зберігаючи "особливі відносини" з Ізраїлем, або нарощувати тиск на нього з метою реального просування в питанні створення Палестинської держави для отримання карт-бланшу від арабських країн регіону на можливу військову кампанію проти Ірану і пролонгацію американського військового перебування в Іраку.

Наразі ознак готовності американського президента піти на загострення американо-ізраїльських відносин немає. Більш того, і Б.Обама, і Державний секретар Х.Клінтон неодноразово заявляли, що залишаються прихильниками "непохитної дружби" з ізраїльтянами і, що "захист безпеки Ізраїлю є і буде наріжним каменем американської близькосхідної політики" [12].

Варто нагадати, що під час своєї виборчої кампанії, виступаючи 4 червня 2008 р. на конференції AIPAC (провідної організації ізраїльського лобі в США), Б.Обама виголосив найбільш проізраїльську промову за всю свою політичну кар'єру. Він заявив: "Ставши президентом, я виконуватиму меморандум про взаєморозуміння, який надає Ізраїлю 30-мільярдну допомогу на найближчі десять років. Це інвестиції в безпеку Ізраїлю, які ніколи не отримає інша країна. Ми повинні експортувати військове обладнання нашому союзнику Ізраїлю на тих же принципах, що і до країн НАТО". Він також запевнив аудиторію, що не сяде за стіл переговорів з ХАМАСом, доки той не визнає право Ізраїлю на існування і не припинить насильство. Ці слова були дуже позитивно сприйняті представниками проізраїльського лобі разом із заявою ще сенатора Б.Обами про те, що "єдиний і неподільний Єрусалим повинен залишитися ізраїльською столицею" [12]. Обійнявши президентську посаду, Б.Обама частково змінив власну риторичку, що дає підстави для розчарування в ньому і його політиці окремих представників єврейського лобі США.

Відносно можливостей для посилення американського тиску на Ізраїль слід зазначити наступне. Передусім,

Вашингтон має такий потужний важіль як щорічна американська військова допомога ізраїльській стороні у розмірі 3 млрд. доларів на рік. Можливість використання цього елемента тиску багато в чому залежить від позиції впливової єврейської громади. Зокрема, на останніх президентських виборах в США за Б.Обаму голосувало 78% виборців-євреїв, які, за оцінками експертів, належать до найбільш стійких його прихильників.

Нині позицію Б.Обами щодо американської політики на Близькому Сході також підтримують і два його найближчих помічника – керівник апарату Білого дому Р.Еммануель і головний політичний радник президента Д.Аксельрод, "тісно пов'язані з американською єврейською громадою". Водночас, все вищезгадане не гарантує, що єврейське лобі дозволить Б.Обамі запровадити санкції проти Ізраїлю у разі необхідності [9].

На додаток до американо-ізраїльських стосунків ще одним важливим фактором, що впливає на ситуацію в регіоні Близького Сходу є позиція ХАМАСу, який у будь-який момент може ускладнити військово-політичну ситуацію в регіоні. Наразі представники руху стримано-позитивно відреагували на зміни політики США, зазначаючи, що в заявах Б.Обами "багато суперечностей". А 17 червня 2009 р. голова уряду ісламістів І.Ханія заявив, що ХАМАС підтримає будь-яку пропозицію про створення Палестинської держави в кордонах 1967 р. зі столицею в Єрусалимі. Ця заява може розглядатися як позитивний елемент в позиції палестинських фундаменталістів на шляху близькосхідного врегулювання.

В даному контексті не можна виключати, що точка зору Б.Обами на можливість встановлення контактів з представниками ХАМАСу не є однозначно негативною. Про це дозволяє говорити той факт, що американський президент попросив Сенат ухвалити закон, що дозволяє фінансувати палестинський уряд, навіть якщо в нього увійдуть члени ХАМАСу. Водночас, Б.Нетаньягу продовжує демонструвати по відношенню до ісламістів непримиренну позицію, заявляючи, що за жодних обставин не вестиме переговори з терористами [7].

Водночас, важливим чинником на процес ізраїльсько-палестинського врегулювання залишається позиція палестинського руху "ФАТХ", до якої належить нинішній голова ПНА М.Аббас. В даному контексті визначальним фактором позиції "ФАТХ" став останній з'їзд делегатів цього руху, перший за останні 20 років, який відбувся в першій половині серпня 2009 р у Віфлеємі.

За свідченням близькосхідних оглядачів та експертів, намагаючись задовольнити якомога більшу кількість палестинських виборців делегати з'їзду спробували передати світові водночас мирне і вороже послання. Цей обережний крок став спробою з досягнення рівноваги, на який "ФАТХ" пішов з метою подолання минулих невдач, для відновлення власних сил і підвищення спроможності впоратись з викликом свого ісламістського конкуренту – руху "ХАМАС" [6].

Зокрема, на з'їзді у Віфлеємі "ФАТХ" відмовився переглядати базовий принцип партії – збройну боротьбу з Ізраїлем. З точки зору М.Аббаса і низки його послідовників, протягом останніх 40 років такий метод лише погіршував умови проживання палестинців і перешкодив будівництву Палестинської держави, надаючи Ізраїлю численні приводи для припинення переговорного процесу. Результатами збройної "інтифади" стали дискредитація палестинської справи, посилення міжнародної підтримки їх противників, практичне повне зникнення прихильників миру в Ізраїлі і погіршення умов життя палестинців.

За свідчення французького видання "Le Figaro", "Махмуд Аббас зрозумів, до якого результату призвела збройна боротьба за палестинську справу і закликав делегатів з'їзду визнати помилки діяльності за останні 40 років і почати використовувати мирні методи для створення власної держави" [3].

На жаль, збройні методи боротьби за створення суверенної Палестини і проти Ізраїлю наразі мають більшу кількість прихильників, а постійний процес боротьби дозволяє регулярно залучати закордонні кошти палестинській верхівці для ведення боротьби. Можна стверджувати, що фінансовий чинник стимулює значну частину палестинської верхівки до продовження саме збройної форми спротиву політиці Ізраїлю.

З ізраїльського боку реакція на історичний з'їзд "ФАТХ" була різкою. Міністр закордонних справ Ізраїлю А.Ліберман заявив делегації законодавців-демократів із США після з'їзду, що "радикальні і безкомпромісні позиції викладені на зустрічі делегатів "ФАТХ", створили нездоланну відстань між ними і нами, і фактично похоронили будь-яку можливість досягнення всеохоплюючої угоди з палестинцями у найближчі роки" [6]. Таким чином, ізраїльський уряд, який нині очолюють прихильники "жорсткого" підходу вирішення палестинської проблеми" ще раз підтвердила неготовність до значних компромісів в процесі ізраїльсько-палестинського врегулювання у короткостроковій перспективі.

Підсумовуючи, зазначимо, що наразі у Б.Обами відсутня переконаність щодо успіху на шляху процесу близькосхідного врегулювання. Зокрема, у своїй промові в Каїрі 5 червня 2009 р. він підкреслив, що США не може нав'язати мир сторонам конфлікту без їх обопільної згоди. В даному контексті слід зазначити, що підходи Б.Обами до проблем регіону і до мусульманського світу (американський президент у своїх промовах свідомо згадав власне мусульманське коріння) призвело до зростання його популярності в арабських країнах, зокрема, в Єгипті, де завдяки його візиту зріс рівень довіри населення до Сполучених Штатів з 6% до 25%, а також в Саудівській Аравії і Тунісі. Тим не менш, корінного зламу у ставленні до США на Близькому Сході не відбулось, а близько 60% населення мешканців країн регіону продовжують сумніватися, що Б.Обама реально прагне створення Палестинської держави [12].

Політика Б.Обами щодо ситуації в Іраку

Однією з ключових передвиборчих тез Барака Обами в 2008 році, що суттєво відрізняла його від Джона Маккейна, була – виведення військ з Іраку. В середині 2009 р. Б.Обама оголосив, що американські війська, що нараховують нині 149 тисяч чоловік, будуть виведені з іракської території до 2011 року. Можливості для цього створюють успіхи американців та іракського уряду у боротьбі з терористами. Хоча бойовики ще здатні проводити великі терористичні акції (у березні 2009 р. в Іраку загинуло 923 цивільних особи, і цей місяць став найкривавішим за останній період), в цілому переважає тенденція до нормалізації обстановки. Як заявили на спільній прес-конференції 24 травня 2009 року представники збройних сил США і Іраку Д.Перкінс і К.аль-Мусаві, рівень насильства знизився за останній рік на 60%. Проте до врегулювання ситуації ще далеко.

Водночас, президент США Б.Обама під час зустрічі з іракським керівництвом 22 липня 2009 року запевнив прем'єр-міністра Іраку Нурі аль-Малікі під час переговорів в Білому домі, що Вашингтон і надалі рухатиметься у відповідності з графіком виведення військ з Іраку [8].

Існує багато проблем і в політичній сфері. Як відзначив на брифінгу для журналістів 18 червня 2009 року посол США в Багдаді К.Хілл, американці "дуже напружено працюють над тим, щоб між різними політичними силами в Іраку йшов діалог", і роблять все можливе для досягнення консенсусу між ними. Крім того, присутні, за словами Генерального секретаря ООН Пан Гі Муна (доповідь в Раді Безпеки ООН від 8 червня 2009 року) "обнадійливі ознаки прогресу", такі як успішне проведення виборів в місцеві органи влади, вихід на домовленості про обрання спікера парламенту, узго-

дження планів розгляду важливих законів. Разом з тим, в країні зберігаються високий рівень екстремізму, етно-конфесійні суперечності, ефективне функціонування державної системи та тотальна корупція [9].

Зміни на сирійському напрямі

Покращання відносин з Сирією є невід'ємною частиною нової політики Б.Обами на Близькому Сході. Наразі спостерігається низка сигналів з Вашингтону до Дамаску, направлені на посилення двостороннього співробітництва. Зокрема, досягнуто домовленості про візити в Сирію американської військової делегації для обговорення "спільних зусиль у боротьбі з бойовиками в Іраку" і спецпредставника Президента США на Близькому Сході Дж.Мітчелла для обміну думками про можливість відновлення сирійсько-ізраїльських переговорів. На думку посла Сирії в США І.Мустафи, приїзд до Дамаску Дж.Мітчелла має всі підстави стати проривом в американо-сирійських відносинах.

Дійсно, візит Дж.Мітчелла до Дамаску в останніх числах липня 2009 р. надав позитивної динаміки американо-сирійським відносинам. Зокрема, за результатами візиту спецпредставник Президента США заявив, що Вашингтон готовий зняти низку раніше накладених на Сирію санкцій, в тому числі і на поставки до країни високотехнологічного обладнання [5]. Реалізацією такої політики Сполучені Штати намагаються від'єднати від Тегерану ключового його союзника в регіоні.

Крім того, офіційний представник Білого дому Р.Гіббс на брифінгу 24 червня 2009 р. підкреслив, що "Вашингтон сподівається, що сирійській уряд може стати конструктивним гравцем заради підтримки миру і стабільності в регіоні" [9].

Свідченням змін в американській зовнішній політиці щодо Сирії є рішення президента Б.Обами направити посла в цю країну після чотирьохрічної перерви. Офіційно про це поки не оголошено, оскільки триває пошук відповідної кандидатури. У зв'язку з цим експертні кола стверджують, що підвищення рівня дипломатичних відносин між країнами закономірно виходить з поглиблення взаємодії між адміністрацією Б.Обами і сирійським урядом останнім часом.

Прес-секретар Держдепартаменту США І.С.Келлі поки не коментує таку інформацію, проте інші співробітники американського зовнішньополітичного відомства на умовах анонімності повідомляють ЗМІ, що приїзд посла США в Сирію є необхідним кроком для нормалізації ситуації в регіоні. "Це відображення того, що Сирія – ключова країна в значенні досягнення повноцінного миру в регіоні, – відзначив один високоповажний співробітник Держдепу, – у вирішенні багатьох питань в регіоні Сирія може відігравати ту чи іншу роль, і за таких обставин у нагоді стане існування повноцінного посольства" [15].

Нагадаємо, що з 2005 року інтереси США в Сирії представляє повірений у справах; тоді посла було відкликано за рішенням президента Дж.Буша в знак протесту проти вбивства ліванського прем'єра Рафіка Харірі, до якого, на думку американської сторони, мав відношення Дамаск.

Аналізуючи ліванське питання варто відзначити, що Вашингтон поки намагається не допустити відновлення сирійських впливів в Лівані. Про це свідчать заяви Б.Обами 8 червня 2009 року, що його адміністрація і надалі підтримуватиме суверенний і незалежний Ліван, а також віце-президента США Дж.Байдена напередодні ліванських парламентських виборів, що у випадку приходу до влади в цій країні опозиції Вашингтон може переглянути умови надання їй фінансової допомоги.

В цілому, по відношенню до Сирії адміністрація Барака Обами намагається реалізувати "лівійський сценарій", що передбачає політичну амністію цієї країни з повним викресленням її з числа учасників "вісі зла" в

обмін на співробітництво з США в регіональних питаннях. Наскільки буде реалізована зазначена стратегія стане зрозуміло вже до середини 2010 року, коли остаточно проявляться всі контури нової близькосхідної політики Б.Обами.

Нові акценти у відносинах США та Ірану

Після перемоги Обами на президентських виборах, Вашингтон заявив про готовність розпочати прямий діалог з Іраном для вирішення міжнародних і регіональних проблем. Зокрема, новий президент США чітко відзначив, що Америка простягне руку дружби Ірану, якщо Тегеран "розтисне свій кулак" [1].

Нині американський президент Барак Обама реально стурбований ситуацією навколо Ірану. Як зазначалось вище, "іранське ядерне питання" не дозволяє зрушити з місця процес врегулювання ізраїльсько-палестинського конфлікту та нормалізувати ситуацію в регіоні.

Особливу стурбованість ситуацією в Ірані Б.Обама висловлював під час червневих подій 2009 року навколо виборів президента в цій країні. Зокрема, президент США неодноразово заявляв, що занепокоєний ситуацією в Ірані й тамтешніми масовими акціями протесту. Обама підкреслював, що обрання керівників Ісламської Республіки Іран є внутрішньою справою країни. Однак, додавав він, було б неправильним мовчати в ситуації, коли протести супроводжуються кровопролиттям. "Демократичні процеси, свобода слова, можливість мати іншу думку – це загальні цінності, до яких слід ставитися з повагою", – сказав Президент США. "Ми поважаємо іранський вибір... Саме народ Ірану має обирати своїх лідерів", – зазначав Обама.

За словами Обами, він украй стурбований тим, що відбувається в Ірані, й закликає поважати демократичні принципи в цій ісламській республіці. "Я глибоко занепокоєний виявами жорстокості, які бачив по телебаченню, демократичний процес має поважатися в Ісламській Республіці Іран", – казав Президент США. Говорячи про перспективи співпраці з Тегераном, Обама зазначав: "Ми продовжимо жорсткий діалог між нашими країнами" [2]. Тим не менш, після інавгурації президента Ірану М.Ахмадінежада, Сполучені Штати офіційно привітали його з цією подією, тим самим демонструючи відкритість до діалогу.

Нині Іран виступає ключовим елементом можливості зменшення в регіоні тиску з боку радикальних ісламістів. Сьогодні більшість сунітських арабських урядів, таких, як в Саудівській Аравії, Єгипту й Йорданії, набагато більше занепокоєні з приводу іранського регіонального панування, ніж стосовно Ізраїлю. Адже вони знають, що Ізраїль не збирається послаблювати або підривати зсередини режими в цих країнах, в той час, як радикальні ісламісти, за іранської підтримки, не приховують подібних планів. З цієї точки зору Б.Обама розуміє, що у разі реалізації радикального сценарію дій США щодо Ірану, що передбачає безпосередню військову операцію, близькосхідні арабські країни не надаватимуть Тегерану підтримки (за можливим виключенням Сирії, з якою нині Сполучені Штати активно працюють).

В зазначеному контексті реальними шляхами вирішення "іранського ядерного питання" виглядають наступні. Перший полягає в досягненні домовленостей Заходу з Іраном про припинення його військової ядерної програми дипломатичним шляхом. Цей напрям підкріплюється різними режимами міжнародних санкцій на рівні ООН чи окремих країн, тиском на Іран з боку його союзників (Росія, Китай) тощо. В кінцевому результаті іранський режим повинен ухвалити принципове рішення про відсутність необхідності отримання ядерної зброї та згорнути програму з її виробництва. Винагородою Ірану в такому випадку можуть стати західні інвестиції, різноманітні формати співробітництва, що обов'язково при-

зведуть до часткової вестернізації іранського суспільства і послаблення режиму аятол. При цьому останні це чудово розуміють [1].

До кінця 2009 року США продовжуватимуть впливати на Іран дипломатичним шляхом, але за умов відсутності результату Б.Обама залишиться перед вибором задіяння другого варіанту. Він полягає в початку безпосередньої військової операції США та Ізраїлю проти Ірану з метою знищення його ядерної інфраструктури та ключових об'єктів військової промисловості. В такому разі успіх американсько-ізраїльської операції не гарантований, а вплив нової війни на ситуацію в світі може стати критичним. За умов активного розвитку світової фінансово-економічної кризи існуюча міжнародна система може увійти в стан перманентного хаосу з непередбачуваними наслідками.

З огляду на зазначене, Б.Обама в політиці щодо Ірану не залишається нічого іншого, як зробити керівникам Ірану таку пропозицію, від якої вони не зможуть відмовитись. В іншому випадку програти можуть усі учасники конфлікту.

Саудівські провали Вашингтону

Після червневого візиту Б.Обама на Близький Схід, його промови в Каїрі і переговорів з усіма впливовими гравцями в регіоні вже починає проявлятися зворотна реакція мусульманського світу на американські ініціативи, насамперед щодо розходжень у поглядах на врегулювання ключових проблем в регіоні. Флагманом цього процесу не випадково стала Саудівська Аравія.

Попри винятково теплий прийом американського президента в Ер-Ріяді під час його поїздки на Близький Схід, саудівське керівництво має дещо відмінний від Вашингтону погляд на ситуацію в регіоні. Це призвело до того, що 2 серпня ц.р. міністр закордонних справ Саудівської Аравії, принц Сауд аль-Фейсал відхилив близькосхідну політику Барака Обама, що за впливом важливіше, ніж категорична відмова саудитів від покращення відносин з Ізраїлем [11].

За свідченням ізраїльських ЗМІ, під час закритих переговорів з американськими лідерами, включаючи держсекретаря Х.Клінтона, принц аль-Фейсал просив їх відкласти в бік ізраїльсько-палестинське врегулювання і зайнятися Іраном, оскільки саме це зараз є ключовою проблемою регіону. Після цих переговорів принц Сауд сказав, що його уряд не буде розглядати кроки американської адміністрації, поки Ізраїль не прийме арабські вимоги "про повний відступ з усіх окупованих палестинських територій". "Тимчасова безпека і заходи з побудови довіри миру не принесуть", – сказав він, і повністю відхилив градуалізм і поетапний підхід [11].

За словами саудівського представника нині вимагається "всеохоплюючий підхід, що визначатиме кінцевий результат з самого початку переговорів про статус остаточного врегулювання з обговоренням майбутньої палестинської держави, контролю над Єрусалимом, повернення біженців, водокористування і безпеки". Цим самим він фактично підтвердив позицію короля Саудівської Аравії, який відхилив ініціативи Обама, коли той приїхав в Ер-Ріяд.

Ці вимоги Саудівської Аравії є вимогами повної і остаточної капітуляції, і Ізраїлю на таких переговорах залишається обговорити лише деталі передачі під арабський контроль Єрусалиму, водних ресурсів, території Іудеї, Самарії і Йорданської долини, а також евакуації власного населення й прийняття мільйонів арабських громадян на територію "малого" Ізраїлю. В цьому контексті в Саудівській Аравії прекрасно розуміють, що Ізраїль такий ультиматум ніколи не прийме. Тому, з точки зору саудівської верхівки, палестинсько-ізраїльський напрям наразі безперспективний для розв'язання, а

Обама і Мітчелл зайнялись маргінальними темами, тоді як головним питанням порядку денного в регіоні є ядерний Іран. На думку Ер-Ріяду, поки ця загроза не ліквідована решта ініціатив не мають шансів на успіх. Цю точку зору поділяють прем'єр-міністр Ізраїлю Б.Нетаньяху і міністр оборони Е.Барак [7].

В такій ситуації категорична відмова Саудівської Аравії підігравати "мирним ініціативам" Вашингтону має один підтекст – необхідність термінового вирішення проблем з Іраном та Іраком, а потім вже з ізраїльсько-палестинським мирним врегулюванням.

Попередні підсумки впливу Б.Обама на близькосхідні процеси

За перший рік президентства Барака Обама Близький Схід без перебільшення продовжує залишатись ключовим регіоном для всієї американської зовнішньої політики. Причина цієї ситуації – нагальність вирішення іранського ядерного питання, оскільки у разі отримання Іраном ядерної зброї не лише на порядок зростуть ризики нової масштабної війни в регіоні, а й відбудеться новий старт ядерної гонки озброєнь у світі.

Водночас, частковою передумовою вирішення "іранського питання" є позитивне зрушення з місця ізраїльсько-палестинського питання. Це означає, що для врегулювання ситуації навколо Ірану Б.Обама спочатку повинен надати новий імпульс врегулюванню конфлікту між Ізраїлем та Палестиною, чи хоча б створити ілюзію подібного імпульсу. В іншому випадку арабський світ не буде активно підтримувати теоретичний чи реальний "антиіранський фронт". Наразі деякі держави Близького Сходу, зокрема, Саудівська Аравія, тиснуть на США з метою першочергово вирішення ситуації навколо Ірану. Проте і вони не даватимуть Сполученим Штатам довгої перерви щодо ізраїльсько-палестинського конфлікту.

Лише вирішивши згадані два проблеми, США зможуть розв'язати собі руки на Близькому Сході і приділити більше уваги ситуації в Іраці та Афганістані.

В цілому ж, увага американського президента до ситуації на Близькому Сході свідчить, що нова демократична адміністрація продовжує розглядати цей регіон як один з найважливіших з геополітичної точки зору і прагне у збереженні американського впливу у близькосхідних процесах.

1. Ахмадінежад: Ізраїль не дасть Обама проводити політику змін // Новинар від 12.02.2009. – <http://novynar.com.ua/world/54988>. 2. Вітні Н. Новий світовий порядок Обама // Українське слово від 13.08.09. – <http://ukrslovo.net/usa-canada/4793.html>. 3. Жолме А. Тулик палестинської вооруженої боротьби. Le Figaro від 11.08.09. – <http://www.inopressa.ru/lefigaro/2009/08/11/13:35:00/ra>. 4. Інтерв'ю Б. Нетаньяху газете "Бильд" // Bild, 23.06.2009. 5. Калабрезі М. Ближневосточная инициатива Обама обращена к Тегерану // Time від 30.07.09. – <http://www.inopressa.ru/article/30Jul2009/time/tehran.html>. 6. Кершенр И. "Фатх" поворачивается лицом к построению государства, хотя и не отказывается от оружия. The New York Times від 11.08.09. – <http://www.inopressa.ru/nytimes/2009/08/11/17:12:00/fatah>. 7. Косач Г.Г. Арабский мир и Соединенные Штаты: любовь, которая далека от того, чтобы быть слепой // Институт Ближнего Востока. – 1.08.09. – <http://www.i-r-p.ru/page/stream-exchange/index-23860.html>. 8. Обама заверил премьера Ирака, что войска США выйдут из страны до конца 2011 года // Новая политика. – 23.07.09. – <http://www.novopol.ru/text/72159.html>. 9. Подцероб А.Б. Барак Обама и политика США на Ближнем востоке // Институт Ближнего Востока. – <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/28-06-09a.htm>. 10. Резников А., Федосеев Р. Израиль глух к Обама. // Взгляд, 05.06.2009, на <http://www.vz.ru/politics/2009/6/5/294553.html>. 11. Саудовская Аравия отвергает планы Обама // 7 канал від 2.08.09. – <http://www.7kanal.com/news.php?id=265846>. 12. Эпштейн А.Д. Барак Обама и арабо-израильский конфликт: опасения и надежды // Институт Ближнего Востока. – <http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/25-07-08.htm>. 13. Avnery U. Calm Voice, Big Stick, 23.05.09, at <http://zope.gush-shalom.org/home/en/channels/avnery/12431145086>. 14. Doyle L. Obama to warn Israel's PM, Benjamin Netanyahu: "No more blank cheques", 17.05.2009, at <http://www.telgraph.co.uk/worldnews/middleeast/israel/5335620/>. 15. Landler M. Obama Will Send Envoy to Syria, Officials Say // The New York Times від 24.06.09.